

Memòria arqueològica. Poblament ibèric i *Castellum* de Sant Julià de Ramis (Sant Julià de Ramis, el Gironès). (2011-2013).

Annex: Estudi antropològic de les restes humanes exhumades.

Referència: K0518/k021/SMV/nbds

Direcció: Jordi Sagrera.

Redacció: Neus Coromina.

Jordi Sagrera

Informe antropològic de Sant Julià de Ramis 2011-2013

Aquest informe correspon als enterraments excavats durant les campanyes compreses entre l'any 2011 i 2013 a l'antic cementiri de Sant Julià de Ramis, situat al costat de l'església dels Sants Metges. La majoria de les inhumacions estarien contextualitzades a principis del segle XX i durant tot el segle XIX. Hi ha cinc individus que no corresponen a aquesta cronologia tant propera i que podrien dir que són medievals. Es va fer una datació de radiocarboni en un d'ells (ue1510) i el resultat va ser positiu. Aquests cinc enterraments els hem detallat per separat al final de l'informe.

A l'hora de processar les restes humanes, s'ha portat a terme un estudi antropològic que en la majoria dels casos es va realitzar en el mateix jaciment, aquest fet comporta que la informació que vam poder extreure de les restes esquelètiques és bàsicament la determinació del sexe i una aproximació a l'edat. A més, es va intentar detectar les patologies més visibles ja que en alguns casos ens poden ajudar a una determinació de l'edat de l'individu una mica més acurada.

Per reflectir tota aquesta informació hem generat una taula resum amb totes les dades que hem extret de l'estudi. A més al final, adjuntem l'informe antropològic dels enterraments 1210 i 1211, ja que havien realitzat l'estudi amb anterioritat (Annex 1)

Comencem per la posició del cos, on només especificat estrictament aquesta posició, ja que a l'hora d'indicar la orientació donarem per fet que tots els individus van ser enterrats orientats, o sigui d'est a oest. Només hi ha quatre excepcions, els dos individus corresponents a dues deposicions durant la Guerra Civil Espanyola (ue 1210 i ue 1211), no podem considerar que estan enterrats ja que el tipus d'inhumació no és la mateixa que en la resta dels casos, i els individus corresponents a la ue 1439 i a la ue 1604 que s'orienten al revés, o sigui d'oest a est.

La següent informació que trobem al quadre és la determinació del sexe, on hem establert diferents categories. A causa de la mala conservació de les restes esquelètiques en alguns casos o la impossibilitat de realitzar estudis antropomètrics, ens a portar a establir la categoria de probable femení i probable masculí ens aquells casos que algun indicador ha quedat conservat però no tenim prou informació per afirmar-ho fermament. A l'hora de fer una estadística ho agruparem tot en un sol grup

i només quedaran tres categories, masculí, femení i indeterminat. En total tenim 57 individus indeterminats, 126 masculins i 71 femenins.

També queda reflectida en aquest informe una aproximació de l'edat de cada individu. Hem establert uns paràmetres que ens ajuden a fer-nos una idea de les franges d'edat que tenim representades en aquest jaciment. Hem dividit els esquelets infantils en tres estadis, infantil I (entre 1 i 5 anys), infantil II (entre 6 i 10 anys) i infantil III (dels 11 fins els 14 o 15, abans que comenci a epifisar-se la majoria dels ossos llargs). Després trobem la categoria d'esquelet subadult, que correspondria a la franja d'edat entre els 14 o 15 anys fins els 18 o 19 anys, en aquest moment ja trobem la majoria d'ossos llargs epifisats i l'aparició de la M3 (el queixal del seny). Seguidament trobem els esquelets que hem determinat com a adults joves i són aquells que estan en la fase final de formació o bé que tenint tot l'esquelet epifisat encara no trobem cap signe de desgast evident, si no és per alguna patologia concreta.

Com que trobem que atorgar una edat molt precisa és complicat en aquests tipus d'excavació, hem establert unes franges d'edat adulta fora de l'esquelet jove que acabem de definir. Els paràmetres es definirien com a adult ple, que correspondria a individus que no arriben als 35 o 40 anys i que no presenten signes de desgast acusat, després trobem el que seria la categoria d'adult madur i per últim l'adult senil. A primera instància tant madurs com senils evidencien desgast articular i dental molt marcat (simplement sense cap peça dental conservada i amb una reabsorció alveolar completa), només hem classificat l'individu com a senil en casos que teníem prou restes esquelètiques per poder utilitzar les sutures cranials com a referència.

Per últim, les inhumacions que no tenien prou informació esquelètica per determinar un paràmetre més concret però constatem que té totes les epífisis fusionades l'hem anomenat adult indeterminat, ja no tenim cap altre marcador d'edat per poder concretar més.

Si fem una estadística podem comprovar que el grup majoritari és el corresponent a adult madur i en segon lloc la categoria d'adult ple. Pel que fa els enterraments infantils la majoria estaven concentrats a part del cementiri més propera a la capçalera de l'església, tot i que algun d'aquests esquelets es van localitzar de manera dispersa, així que no podem assegurar un patró d'enterrament, si més no de forma continuada.

Aquí tenim el quadre resum dels esquelets segons edats:

perinat al	infantil I	infantil II	infantil III	subadult	adult jove	adult ple	adult madur	adult senil	adult indet
2	14	15	4	6	36	62	83	3	29

Pel que fa les patologies hem intentat plasmar les més recurrents en el quadre. Les hem classificat en:

Dentals:

En la majoria dels casos el que trobem és la pèrdua de peces dentals amb la conseqüent reabsorció alveolar. L'aparició de carrall i càries també estaria inclòs en aquestes patologies tot i que en menor representació. En algun cas aïllat també trobem evidències d'un abscess i com a resultat d'aquesta pèrdua de teixit ossi a la mandíbula (no n'hem trobat cap a la maxil·la).

Vertebrals:

Tot i que en algunes de les restes esquelètiques l'estat de conservació de la columna vertebral no és gens òptim per detectar patologies, ens hem trobat una alta quantitat d'individus afectats. L'anomalia més corrent que trobem són osteòfits als cossos vertebrals, en alguns casos es veu un clar aixafament dels mateixos i osteòfits també a les superfícies articulars de les apòfisis vertebrals.

Les vertebres més afectades són les lumbars, tot i que hi ha una bona representació de vèrtebres dorsals afectades, i en canvi tenim molt poques vertebres cervicals patològiques, que està relacionat sobretot amb l'estat de conservació de les restes. En individus molt joves ja trobem afectacions vertebrals i en alguns individus (fins a 5) trobem vertebres anquilosades.

Articulars:

En aquesta categoria ens referim tant a les entesopaties que trobem sobretot a les extremitats superiors com problemes articulars generals, com osteòfits en superfícies articulars deguts al desgast del cartílag, artrosi o artritis. L'articulació més afectada en general és l'epífisi proximal de la tíbia i en conseqüència també hi ha una alta afectació de l'epífisi distal del fèmur. Trobem crestes osteofítiques als còndils del fèmur i alguna eburnació i a la tíbia trobem gran quantitat dels tubercles alterats. L'articulació del colze també té una alta representació patològica, sobretot al cúbit, on trobem osteòfits a l'olècranon i a l'apòfisi coronoide. Evidentment trobem

altres articulacions afectades però són casos més aïllats i en el cas que fossin molt destacables els explicarem més endavant.

Pèlviques:

Les patologies que afecten a la cintura pèlvica les esmentem a part ja que no sempre estan associades al desgast relacionat amb l'edat i afecten en alguns casos al sacre. Tot i això el més corrent dins de les pelvis afectades que trobem nosaltres el més freqüent és l'alteració de l'acetàbul.

Endocrines:

Aquest tipus de patologies, que també podríem englobar en malalties metabòliques, són pràcticament les úniques que trobem a les restes esquelètiques no adultes, ja que comprenen alteracions com la *criba orbitalia* o *femoralia* que sí podem detectar en infants. Altres afeccions metabòliques com l'osteoporosi ho trobem, òbviament en esquelets molt més madurs, tot i que no és una alteració recurrent.

Fractures:

En molts pocs casos trobem fractures, sobretot són costelles amb call ossi, en un cas la clavícula i un metatarsià.

En alguns enterraments hem trobat algunes patologies més específiques que val la pena mencionar individualment, així que en farem una relació:

UE 1564:

En aquest individu, de sexe masculí, trobem una patologia que afecta tant a la zona lumbar com a la cintura pèlvica i el fèmur dret. És probable que es tracti o bé d'una fractura del coll o bé del cap del mateix fèmur i que com a conseqüència s'han desenvolupat una sèrie d'osteòfits producte de la fractura i la posterior recuperació. Aquests fets han generat una alteració greu a la superfície de l'acetàbul, amb creació neoplàsica de teixit ossi a les vores. De fet tota la pelvis dreta està afectada per diferents alteracions possible conseqüència de la fractura. És probable que aquest individu no pogués desenvolupar la funció locomotora amb normalitat.

A més, trobem una patologia a les vèrtebres L3, L4 i L5, potser producte d'aquest desequilibri al caminar. En aquesta zona de la columna podem observar un anquilosament de les últimes tres vèrtebres lumbars, per la cara anterior del cos vertebral.

També hi podem sumar osteòfits a l'epífisi distal de la tíbia dreta i a la majoria dels tarsos. La cavitat glenoide dreta també presenta alteracions, i es pot constatar

un sobre desenvolupament de l'húmer esquerre, s'aprecia una torsió muscular molt desigual entre ambdues lateralitats a les extremitats superiors.

UE 1617

En aquest cas el que trobem és un individu masculí amb una patologia localitzada a l'articulació del colze esquerre. Podríem definir l'alteració com a osteoartritis (artrosi) força desenvolupada. Tenim totes les evidències tant a la part distal de l'húmer com a les proximals de cúbit i radi, plens de crestes a les superfícies articulars. És important que només ho trobem a l'extremitat esquerre.

En aquest mateix esquelet trobem una entesopatia provocada pel quàdriceps femoral a la patella dreta, però no podem comparar-la amb l'esquerra perquè no s'ha conservat. És un possible marcador postural.

UE 1619

Aquest esquelet correspondria a un individu masculí amb una sèrie de patologies interessants. Per començar localitzem una anomalia a ambdues escàpules. Constatem osteòfits a tota la vora de la cavitat glenoide i aquests alteracions s'extenen per l'espina escapular. L'origen de la lesió és difícil de determinar ja que no s'ha conservat l'epífisi proximal de l'húmer en cap de les dues lateralitats per poder observar l'estat general de l'articulació. Això si, és probable que és tracti d'una lesió degenerativa o bé resultat d'algun moviment repetitiu, ja que ho trobem a dreta i esquerra, seria poc probable una doble fractura o luxació.

A part d'aquesta lesió esmentada trobem més alteracions a les extremitats superiors. El radi esquerre té el call ossi perforat dues vegades però també és complicat definir la causa de l'alteració, segurament no és metabòlica i és quelcom relacionat amb un problema muscular o similar.

Per últim trobem una patologia a la part distal del peroné esquerre (no es conserva el dret).

Es tractaria de teixit ossi neoplàsic concentrat a la part del mal·lèol possiblement causat per algun traumatisme muscular o de lligaments a la zona.

UE 1631

Les restes esquelètiques que corresponen a aquest individu, ens diuen que estem davant d'un home amb dues patologies que esmentarem seguidament. La

primera està localitzada a l'articulació pèlvica-femoral, on podem observar una lesió degenerativa i o infecciosa que afecta tant a la part proximal del fèmur com a l'acetàbul i part de la pelvis. Degut a la impossibilitat d'un estudi més profund no podem determinar la naturalesa d'aquesta malaltia, però és molt visible la pèrdua de teixit ossi a tota la zona afectada i producte d'aquestes alteracions trobem una cascada d'osteòfits a l'alçada del trocànter major fins a l'inici de la diàfisi. Aquesta patologia només afecta el costat esquerre i a la part dreta l'únic que trobem és petits osteòfits al cap del fèmur però sense cap repercussió important a la pelvis.

Per altra banda, a la zona lumbar trobem un anquilosament entre la tercera i la quarta vèrtebra lumbar provocada per la unió d'osteòfits entre ambdós cossos vertebrals. La resta de la columna vertebral no presentava signes de desgast, sobretot a nivell articular.

Enterraments de cronologia medieval:

Del conjunt d'inhumacions excavades hi ha una petita representació d'enterraments de cronologia medieval, en general no gaire ben conservades que expliquem a continuació:

UE 1477

En el farciment d'aquesta tomba hi ha algunes restes òssies infantils fragmentades però que en principi no semblen tenir cap relació amb l'enterrament principal. En aquest cas es tracta d'una dona, que tot i el seu mal estat de conservació podem estimar que correspondria a un adult ple.

Pel que fa les patologies, a les poques restes conservades trobem que la zona articular entre la última vèrtebra lumbar i el sacre té un grau de desgast força visible, cosa que ha provocat l'aparició d'osteòfits tant al cos vertebral com al sacre.

UE 1481

Aquest enterrament pertany a un individu subadult (entre 15 i 18 anys). No en podem determinar sexe, però en podem dir que és un individu robust. Al tractar-se d'un esquelet jove no trobem lesions articulars tot i a que a la zona lumbar hi podríem trobar alguna petita alteració. Això sí, podem observar una hipoplàsia marcada en alguna de les incisives que es conserven.

UE 1495

Les restes esquelètiques d'aquest individu que categoritzaríem com a adult ple i pel que fa a la determinació del sexe el que observem són característiques gràcils, que tot no tenir una pelvis molt definida podríem determinar com a possible femení. A l'hora de detectar algun tipus de patologia el que més destaca són les epífisis proximals de les tíbies, on podem observar crestes ebúrnies a la part central de la superfície articular, i el sacre que presenta una quantitat moderada d'alteracions osteofítiques a la zona auricular de la pelvis. És probable que amb un millor estat de conservació no tant fragmentari de l'esquelet poguéssim detectar moltes més alteracions articulares ja que a les parts conservades n'hem trobat forces.

UE 1502

En aquest cas podem dir molt coses de l'individu que havia estat enterrat en aquesta tomba ja que només se'n conserven una sèrie de costelles. Per tant direm que tot i no poder determinar el sexe i podem dir que es tracta de restes adultes tot i que no possible acotar més els paràmetres. Amb les restes tan limitades no podem observar cap tipus d'alteració patològica.

UE 1510

Aquest esquelet és el millor conservat del que corresponen a cronologia medieval. En aquest cas les restes corresponen a un individu masculí i que rondaria els 25 anys. Tot i tractar-se d'un jove es podem observar una sèrie d'alteracions tant articulares com vertebrals. L'articulació més afectada és el colze on sobretot veiem alteracions a l'epífisi distal tan de l'húmer dret com de l'esquerre. A la zona vertebral podem detectar dos focus patològics. En primer lloc veiem una possible fractura de la cinquena lumbar tot i al no estar en un estat òptim de conservació. Aquest fet va produir una alteració òssia a la zona articular del sacre amb teixit neoplàsic. A la mateixa columna vertebral es pot observar els resultat del desplaçament del disc vertebral entre la primera i la segona vèrtebres toràciques. Per últim, també podem esmentar que s'observa una lleugera gingivitis a la zona mandibular.

Quadre resum de les restes recuperades a les campanyes d'excavacions entre l'any 2011 i el 2013. Els enterraments infantils i els de cronologia medieval estan ressaltats en un altre color.

ue	posició	sexe	edat	patologies
1209	decúbit supí	indeterminat	adult(indet)	no
1210	decúbit ventral	masculí	adult jove	dentals, vertebrals, articulars
1211	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
1214	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	articulars
1217	decúbit lateral dret	masculí	adult madur	dentals, articulars
1218	decúbit supí	probable masculí	adult madur	vertebrals, articulars
1220	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
1223	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
1224	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1226	decúbit supí	probable masculí	adult (indet)	articulars
1228	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
1229	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
1231	decúbit supí	probable masculí	adult madur	articulars
1232	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
1233	decúbit supí	probable femení	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1234	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
1237	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals
1238	decúbit supí	probable masculí	adult ple	vertebrals, articulars
1242	decúbit supí	indeterminat	adult jove	articulars
1244	decúbit lateral esquerre	indeterminat	infantil II	endocrines

124 5	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
124 6	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
124 7	decúbit supí	probable masculí	adult ple	dentals, vertebrals
124 9	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
125 1	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
125 3	decúbit supí	probable femení	adult (indet)	vertebrals
125 5	decúbit supí	indeterminat	perinatal	no
125 6	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
125 7	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
127 0	decúbit supí	probable masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
127 2	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals
127 4	decúbit supí	probable femení	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
129 1	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars
129 6	decúbit supí	indeterminat	infantil II	endocrines
129 9	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
130 2	decúbit supí	indeterminat	perinatal	no
130 4	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, articulars
130 7	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
130 9	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
1311	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals, articulars
131 3	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, endocrines

1318	decúbit supí		indeterminat	infantil I	no
1321	decúbit supí		probable masculí	adult (indet)	articulars
1323	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1326	decúbit supí		femení	adult ple	dentals, vertebrals
1328	decúbit supí		probable femení	adult ple	dentals, articulars
1330	decúbit supí		indeterminat	infantil II	no
1332	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, fractures...
1334	decúbit supí		masculí	adult ple	dentals, articulars
1336	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1347	decúbit supí		masculí	adult jove	dentals, endocrines
1348	decúbit esquerre lateral		probable masculí	adult jove	dentals, articulars
1349	decúbit supí		masculí	adult ple	dentals, articulars, pèlviques
1351	decúbit supí		masculí	adult ple	dentals, vertebrals
1355	decúbit supí		masculí	adult jove	vertebrals
1357	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals,, vertebrals, articulars...
1360	decúbit supí		femení	adult ple	dentals, vertebrals
1361	decúbit supí		probable masculí	adult ple	articulars
1363	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1364	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1365	decúbit supí		masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1366	decúbit supí		indeterminat	adult madur	vertebrals, clavícula

136 7	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars, fèmur
136 9	decúbit supí	masculí	adult madur	no (malmès l'esquelet)
137 1	decúbit supí	probable masculí	adult jove	no
137 3	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
137 5	decúbit supí	indeterminat	adult madur	dentals
137 7	decúbit supí	masculí	adult madur	articulars
137 9	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals
138 1	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals
138 3	decúbit supí	femení	adult madur	articulars, vertebrals
138 4	decúbit supí	indeterminat	adult senil	dentals, vertebrals
138 5	decúbit lateral dret	masculí	adult jove	dentals, articulars
138 6	decúbit supí	indeterminat	infantil II	endocrines
138 7	decúbit supí	indeterminat	adult madur	articular
138 8	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals
139 0	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, articulars
139 1	decúbit supí	maculí	adult (indet)	vertebrals, articulars
139 4	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals, endocrines?
139 5	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, cranials, vertebrals...
139 7	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, pèlviques
140 1	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars, fractures
140 2	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	endocrines

140 4	decúbit supí	masculí	adult madur	articulars
140 6	decúbit supí	probable masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
140 7	decúbit supí	probable masculí	adult (indet)	articular
140 8	decúbit supí	probable masculí	adult jove	dentals
141 0	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1411	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals
141 3	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, articulars
141 4	decúbit supí	masculí	adult (indet)	vertebrals, endocrines
141 5	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, articulars, vertebrals,...
141 7	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, endocrines
141 9	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals, articulars
142 0	decúbit supí	probable masculí	adult jove	no
142 1	decúbit supí	probable masculí	adult madur	vertebrals
142 2	decúbit supí	probable femení	adult madur	vertebrals, fractures
142 3	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
142 4	decúbit supí	indeterminat	adult ple	vertebrals, pèlviques
142 5	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, articulars
142 6	decúbit supí	probable femení	adult jove	dentals
142 7	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
142 8	decúbit supí	probable femení	adult jove	dentals
142 9	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals

143 1	decúbit supí	femení	adult madur	articular
143 2	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, articulars
143 3	decúbit supí	probable masculí	adult jove	articulars, vertebrals
143 5	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals, vertebrals
143 6	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, articulars, endocrines
143 7	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals
143 8	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, articulars
143 9	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars....
144 0	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	vertebrals
144 1	decúbit supí	masculí	adult madur	articulars
144 2	decúbit supí	masculí	adult (indet)	articulars
144 3	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
144 4	decúbit supí	probable femení	adult jove	dentals, fractures
144 6	decúbit supí	femení	subadult	no
145 7	decúbit supí	femení	adult jove	no
145 8	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals, articulars
145 9	decúbit supí	masculí	adult madur	articulars
147 7	decúbit supí	femení	adult ple	articulars
148 1	decúbit supí	indeterminat	subadult	dentals
148 4	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
148 5	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no

148 6	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
149 5	decúbit supí	possible femení	adult ple	articulars
150 2	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
150 3	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
150 5	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
151 0	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals,vertebrals, articulars
1511	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
151 3	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
151 4	decúbit supí	femení	adult madur	dentals
151 5	decúbit supí	indeterminat	adult jove	dentals
151 6	decúbit supí	masculí	adult senil	dentals, vertebrals, articulars
151 7	decúbit supí	masculí	adult jove	pèlviques
151 8	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, articulars
151 9	decúbit supí	masculí	adult madur	articulars, vertebrals
152 0	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals
152 1	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals
152 2	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals, articulars
152 3	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, articulars, fractures
152 4	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals, articulars
152 6	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals
152 7	decúbit supí	femení	adult madur	articulars

152 8	decúbit supí	probable masculí	adult madur	dentals, articulars, endocrines
152 9	decúbit supí	masculí	adult (indet)	vertebrals, endocrines
153 0	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, articulars
153 1	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
153 2	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
153 3	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, articulars
153 4	decúbit supí	masculí	adult senil	articulars, fractures
153 5	decúbit supí	masculí	adult ple	articulars
153 6	decúbit supí	probable masculí	adult madur	articulars
153 7	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
153 8	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
153 9	decúbit supí	probable masculí	adult jove	vertebrals
154 0	decúbit supí	probable femení	adult ple	articulars
154 1	decúbit supí	probable masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
154 2	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	articulars
154 3	decúbit supí	femení	adult ple	articulars
154 4	decúbit lateral dret	masculí	subadult	articulars, endocrins
154 5	decúbit supí	probable masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
154 6	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
154 7	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals, articulars
154 8	decúbit supí	indeterminat	adult madur	vertebrals

1549	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, articulars, fractures
1550	decúbit supí	probable femení	adult madur	vertebrals
1551	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
1552	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
1553	decúbit supí(desplaçat)	femení	adult ple	dentals
1554	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals
1555	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals
1556	decúbit supí	femení	adult ple	no
1557	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars....
1558	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
1559	decúbit supí	probable masculí	adult ple	dentals, lumbar
1560	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals, articulars
1561	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, pèlviques...
1562	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals
1563	decúbit supí	masculí	adult jove	articular
1564	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
1565	decúbit supí	femení	adult jove	dentals, vertebrals
1566	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	endocrines
1567	decúbit supí	probable masculí	adult madur	dentals, vertebrals, fractures
1568	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars
1569	decúbit supí	femení	adult jove	no

157 0	decúbit supí	femení	adult jove	dentals, vertebrals,
157 1	decúbit supí	femení	subadult	articulars
157 2	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, articulars
157 3	decúbit supí	femení	adult jove	fractures
157 4	decúbit supí	indeterminat	infantil II	dentals
157 5	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
157 6	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, articulars
157 7	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
157 8	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	no
157 9	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars
158 0	decúbit supí	masculí	adult jove	articular
158 1	decúbit supí	indeterminat	infantil I	no
158 2	decúbit supí	probable masculí	adult madur	articulars, pèlviques
158 3	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
158 4	decúbit esquerre lateral	probable masculí	adult jove	articulars
158 5	decúbit supí	femení	adult jove	endocrines
158 6	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals
158 7	decúbit supí	femení	adult ple	articulars
158 8	decúbit supí	masculí	subadult	no
158 9	decúbit supí	indeterminat	infantil I	endocrines
159 0	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, articulars

159 1	decúbit supí	femení	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
159 2	decúbit supí	indeterminat	infantil II	endocrines
159 3	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, articulars
159 4	decúbit supí	masculí	adult jove	no
159 5	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals
159 6	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebral, articular
159 7	decúbit supí	masculí	subadult	endodrínes
159 8	decúbit supí	probable masculí	adult madur	fractures
159 9	decúbit supí	indeterminat	infantil III	no
160 0	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
160 1	decúbit supí	indeterminat	infantil II	endocrines
160 2	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals
160 3	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, articulars
160 4	decúbit supí	femení	adult jove	articulars, endocrines
160 5	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
160 6	decúbit lateral dret	indeterminat	infantil I	endocrines
160 7	decúbit supí	masculí	adult ple	articulars
160 8	decúbit supí	indeterminat	infantil I	endocrines
160 9	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals
161 0	decúbit supí	indeterminat	infantil II	endocrines
1611	decúbit supí	probable masculí	adult madur	vertebrals, articulars, fractures

161 2	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals
161 3	decúbit supí	indeterminat	infantil III	endocrines
161 4	decúbit supí	masculí	adult ple	vertebrals, articulars
161 5	decúbit supí	masculí	adult ple	articulars, fractures
161 6	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals, articulars
161 7	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars
161 8	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, articulars
161 9	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars...
162 0	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals, articulars
162 1	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
162 2	decúbit supí	femení	adult ple	vertebrals, pèlviques
162 3	decúbit supí	femení	adult jove	vertebral
162 4	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, articulars
162 6	decúbit supí	masculí	adult madur	vertebrals, articulars, pèlviques
162 7	decúbit supí	masculí	adult madur	dentals, vertebrals, articulars
162 8	decúbit supí	masculí	adult jove	dentals, articulars
162 9	decúbit supí	masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
163 0	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
163 1	decúbit supí	probable masculí	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
163 2	decúbit supí	femení	adult madur	vertebrals, articulars
163 3	decúbit supí	masculí	adult ple	articular

163 4	decúbit supí	femení	adult jove	vertebrals, articulars
163 5	decúbit supí	probable femení	adult ple	dentals, articulars, pèlviques
163 6	decúbit supí	femení	adult ple	dentals, vertebrals, articulars
163 7	decúbit supí	indeterminat	infantil II	no
163 8	decúbit supí	indeterminat	infantil III	no
163 9	decúbit supí	indeterminat	adult (indet)	vertebrals, articulars
164 0	decúbit supí	indeterminat	infantil III	dentals
164 1	decúbit supí	masculí	subadult	no

Annex 1

Informe antropològic de la UE 1210 i 1211 del jaciment de Sant Julià de Ramis. Campanya d'excavació juliol 2011.

En aquest informe es plasma l'estudi antropològic d'unes restes humanes recuperades durant la campanya d'excavació de l'antic cementiri de l'església dels Sants Metges, dins el municipi de Sant Julià de Ramis a la comarca de Gironès. Es tracta de dos individus que van ser trobats dipositats en un espai no delimitat per una fossa, acompanyats per calçat probablement militar juntament amb restes de roba, botons, metall corresponent al cinturons, botons i similars. Pel context com han estat trobats són susceptibles de ser enterrats durant el període corresponent a la Guerra Civil Espanyola.

Ubicació i posicionament de les restes:

El primer individu estudiat correspon a la unitat estratigràfica 1210. L'esquelet estava orientat nord-est sud-oest, en posició decúbit ventral, presentava una connexió anatòmica molt bona i no hi havia una fossa delimitada al voltant de les restes Això ens indica varies coses: probablement l'individu va ser dipositat dins una fossa però va ser reomplerta poc després del dipòsit, cosa que explicaria la bona connexió anatòmica ja que el cos es va descompondre en un espai colmatat. La terra del reompliment era la mateixa que va sobrar de fer la fossa i per això no es pot delimitar. A més la posició prono o ventral revela que no hi ha va haver un enterrament ritual, sinó que el cos va ser llençat dins la fossa conservant fins avui la posició en el moment del dipòsit.

Les mateixes conclusions en podem extreure del segon individu (unitat estratigràfica 1211), ja que estan enterrats en el mateix moment i amb les mateixes característiques excepte la posició de l'esquelet, ja que aquest es troba en decúbit supí amb les extremitats superiors aixecades per sobre del cap i la orientació: en aquest cas sud-oest nord-est (fig 1).

Determinació del sexe:

El sexe de l'individu 1210 el podríem determinar com a masculí, ja que tots els indicadors apunten cap aquesta direcció. Hi ha bona conservació de la pelvis que facilita aquesta determinació. A més, el crani del mateix individu també presenta indicadors una prominència dels arcs supraorbitals i de la glabella, juntament amb una protuberància occipital externa molt pronunciada. L'estatura de l'individu rondava entre el 1'75 i el 1'80 m i l'esquelet post-cranial apunta una constitució robusta.

L'individu 1211 també conserva una bona part de la pelvis clarament masculina, així que la determinació del sexe és bastant clara. Igual que amb el primer individu també al

crani trobem indicadors masculins tot i que la robustesa en general és una mica menor. Tant als húmerms com als fèmurs s'aprecia una torsió de l'os que és indicador d'una musculatura força desenvolupada. L'estatura d'aquest individu rondava el 1'70, probablement sense assolir-lo.

Determinació de l'edat:

Pel que fa l'edat, aquest individu 1210 el podríem definir com a adult jove. És difícil ajustar més els paràmetres ja que el desgast dentari és mínim, però alhora presenta patologies en algunes de les molars i premolars. Les articulacions de l'esquelet post-cranial no revelen gaire desgast, excepte la tibia on trobem també una patologia de la que en parlarem més tard. El sacre presenta una fusió gairebé completa entre la primera i segona vertebra així podríem dir que supera els vint-i-cinc anys d'edat.

Amb l'altre individu trobem patrons similars de desgast dentari i de patologies odontològiques, tot i que comença a detectar-se desgast en algunes articulacions, sobretot a les extremitats inferiors. De totes maneres l'edat de l'individu també la determinariem d'adult jove i també per sobre del vint-i-cinc ja que les vèrtebres del sacre d'aquest individu estan totalment fusionades.

Patologies:

A l'individu 1210 podem determinar varies patologies. Començant pel crani trobem que encara conserva la sutura metòpica al frontal, que no és tan una patologia sinó una anomalia òssia que es transmet genèticament. A la maxil·la hi trobem dues fundes d'or a les premolars dretes (fig2), juntament amb càries profundes a la primera i segona molars esquerres i a la primera molar dreta. A la mandíbula hi trobem també una altra petita càries a la primera molar dreta i en la majoria de les peces hi ha carrall visible.

A l'esquelet post-cranial ens adonem que l'individu patia de *genum valgum*, cosa que probablement va causar excrescències òssies a la faceta articular de la tibia amb el peroné en ambdues cames. A la columna vertebral també podem detectar que la zona de les vèrtebres dorsals, la majoria de les facetes articulares dretes presenten irregularitats i a més, una d'aquestes vèrtebres té indicis de la formació d'un "bec de lloro", o sigui un petit aixafament del cos vertebral amb creació d'osteòfits a les vores com a conseqüència.

L'individu 1211 també presenta diverses patologies. Per començar tant la maxil·la com la mandíbula estan molt castigades. Trobem càries a la primera i tercera molar inferior dreta i també a la primera molar inferior esquerra. A més a la mandíbula trobem que a perdut la segona molar dreta i comença la reabsorció alveolar.

Pel que fa l'esquelet post-cranial les patologies es concentren o bé a la columna vertebral on, per exemple trobem que les facetes articulares de cinquena lumbar estan molt

malmeses i presenten osteòfits, o bé a les extremitats inferiors on podem detectar eburnació als còndils de l'epífisi distal dels fèmurs, sobretot del dret.

Conclusions:

En cap dels dos casos podem determinar la causa de la mort a través de les restes òssies, ja que no presenten cap traumatisme visible. De totes maneres al extreure l'esquelet de l'individu 1211, entre la terra de la zona de les costelles vam trobar el que podria ser una bala i per tant la causa de la mort, tot i que no ha deixat cap marca a les mateixes costelles. Restem a la espera que un expert ens verifiqui la bala i si pot identificar-ne el calibre. A més també esperem la comparació d'aquest fragment de bala amb uns casquets trobats en un altre indret del jaciment per veure si són coincidents.

